

Η ΟΜΙΛΗΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑΣ

Κυριακή Χατζηαναστάση

ΛΕΞΕΙΣ – ΚΛΕΙΔΙΑ : κήρυγμα, εικόνα, ομιλητική, μυσταγωγία πιστών

«Καὶ τίς οὐκ ἐρεῖ ταῦτα εἰκόνας, διαπρυσίους τε κήρυκας;».
(ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Λόγος πρῶτος ἀπολογητικός.
Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας⁵⁹, PG 94, 1248C)

Ἡ ἐρευνητική ἐνασχόλησή μας μὲ τὸ παρὸν θέμα ἐπιχειρεῖ νὰ καταδείξει τὴ σχέση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν κηρυγματικὴ διακονία τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ὀρθόδοξη εἰκονογραφία, πού μὲ τὸν λόγο τῆς σιωπῆς τῆς ὑπηρετεῖ τὸν κοινὸ καὶ ταυτόσημο στόχο τῆς ἐξαγγελίας τῶν θαυμασίων τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο, τὴν κτίση καὶ τὴν ἱστορία.

Κατὰ τὴν ὀρθόδοξη θεολογία, τὸ ρῆμα «κηρύττω»¹ ἔχει τὴν ἔννοια τῆς ἐξαγγελίας καὶ τῆς ἀποκάλυψης «μυστηρίου χρόνοις αἰώνιοις σεσιγημένου»² γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀνάπλαση τοῦ κόσμου. Ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ χρόνων ἱκανῶν κηρύττει τὸν σαρκωμένο Λόγο τοῦ Θεοῦ³ καὶ τὸ μήνυμα τῆς σωτηρίας «πάσῃ τῇ κτίσει»⁴. Ὁ κηρυγματικὸς τῆς λόγος, ὡς ἔκφραση τῆς βιωματικῆς τῆς ἐμπειρίας⁵, ἐρμηνεύει καὶ ἀναπτύσσει τὴν ἀποκεκαλυμμένη ἀλήθεια ὅτι «Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ»⁶, πού προσέφερε τὴ λύτρωση καὶ τὴν

¹ Πρβλ. Μάρκ. 16, 15. Βλ. J. AUDUSSEAU-X. LÉON-DUFOUR, «Κηρύττω», *Λεξικὸ Βιβλικῆς Θεολογίας*, ἐκδ. «Βιβλικὸ κέντρο Ὁ Άρτος Ζωῆς», Ἀθήνα 1980, στ. 560, 561, 562, 563 (στὸ ἐξῆς ΛΒΘ).

² Ρωμ. 16, 25 (κριτικῆς ἐκδόσεως NESTLE-ALAND). Βλ. AUDUSSEAU-LÉON-DUFOUR, «Κηρύττω», στ. 560, 561.

³ Πρβλ. Ἰωάν. 1, 14.

⁴ Μάρκ. 16, 15.

⁵ Πρβλ. Α΄ Ἰωάν. 1, 1-2: «ὁ ἀκηκόαμεν, ὁ ἐωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὁ ἐθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν ... καὶ ἐωράκαμεν καὶ μαρτυροῦμεν καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν».

⁶ Ἰωάν. 20, 31.

καταλλαγή του ανθρώπου με τον Θεό Πατέρα «διὰ τοῦ σταυροῦ, τῆς ταφῆς καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ»⁷.

Τῇ συγκλονιστικῇ αὐτῇ ἐμπειρίᾳ τῆς εὐρέσεως τῆς ἀλήθειας⁸ ἡ Ἐκκλησία (ὡς φορέας καὶ συνεχιστῆς τοῦ κηρυκτικοῦ, διδακτικοῦ καὶ σωτηριώδους ἔργου τοῦ Χριστοῦ, ποὺ συνεχίζει νὰ μαρτυρεῖ διὰ τοῦ ζῶντος, τοῦ γραπτοῦ καὶ τοῦ εἰκονιστικοῦ λόγου της ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος⁹, καλώντας συνεχῶς τοὺς ἀνθρώπους ὄχι μόνο στὴν ὁδὸ τῆς θεογνωσίας, ἀλλὰ καὶ σὲ προσωπικὴ σχέση καὶ κοινωνία με τὸν Χριστό, σὲ κάθαρση τῆς καρδίας ἀπὸ τὰ πάθη¹⁰, σὲ καλλιέργεια τῶν ἀρετῶν καὶ αὐξησὶν ἐν Χριστῷ¹¹), διακονεῖ –ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κηρυγματικὴν τῆς θεολογίας– καὶ μετὰ τὴν ὀρθόδοξον τέχνην τῆς εἰκονογραφίας ὡς ἓνα σημαντικὸ σεσημασμένον ὁμῆμα¹².

Στοὺς χώρους τῆς χάριτος καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου τῆς ἀληθείας μεταδίδει τὰ ρήματα τῆς αἰωνίου ζωῆς¹³ καὶ διανοίγει τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας¹⁴ τῶν πιστῶν «τοῦ συνιέναι τὰς

⁷ Βλ. *Εὐχὴ εἰς τὸ εὐλογῆσαι τὰ βαῖα τῇ Κυριακῇ τῶν Βαΐων*: «Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουβείμ, ὁ ἐξεγείρας τὴν δυναστείαν, καὶ ἀποστείλας τὸν μονογενῆ σου Υἱόν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον διὰ τοῦ σταυροῦ, τῆς ταφῆς καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ...», *Μικρὸν Εὐχολόγιον*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 152003, 376-377. Βλ. καὶ AUDUSSEAU-LÉON-DUFOUR, «Κηρύττω», στ. 560, 561, 562.

⁸ Βλ. *Ἐξαποστειλάριον Ὁρθρου Χριστουγέννων*: «Ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἐξ ὕψους ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἀνατολὴ ἀνατολῶν, καὶ οἱ ἐν σκότει καὶ σκιᾷ εὕρομεν τὴν ἀλήθειαν· καὶ γὰρ ἐκ τῆς παρθένου ἐτέχθη ὁ Κύριος», *Μηνაῖον Δεκεμβρίου*, 25η, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 1993, 517.

⁹ Πρβλ. *Ματθ.* 28, 20.

¹⁰ Πρβλ. *Ματθ.* 15, 19.

¹¹ Πρβλ. *Ἐφεσ.* 4, 13.

¹² Πρβλ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, *Εἰς τοὺς ἁγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας. Ὁμιλία ΙΘ΄*, PG 31, 509A· ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, *Ἐπιστολὴ πρὸς Θωμᾶν ἐπίσκοπον Κλαυδιουπόλεως*, PG 98, 172D. Βλ. καὶ Ι. ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ, *Τὸ φῶς στὴ Βυζαντινὴ Ἐκκλησίαν*, ἐκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2000, 71 : «Ἡ Ἐκκλησία, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς 7^{ης} Οἰκουμενικῆς Συνόδου, πῆρε ἐπίσημα τὴν εὐθύνην νὰ κατευθύνῃ τὴν εἰκονογραφίαν ... σκοπὸς ἦταν νὰ χορηγηθεῖ ἓνα ὁπτικὸ βοήθημα ποὺ θὰ διευκόλυνε τὴν μετάδοσιν τῆς οὐσίας τῶν γεγονότων ποὺ λαμβάνουν χώρα μπροστὰ στὰ μάτια τῶν πιστῶν».

¹³ Πρβλ. *Ἰωάν.* 6, 68.

¹⁴ Βλ. *Θεία Λειτουργία, Εὐχὴ πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Εὐαγγελίου*. Πρβλ. *Λουκ.*

Γραφάς»¹⁵. Εὐαγγελίζεται «τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν ἀνάστασιν»¹⁶ καὶ ἀποσκοπεῖ στὴν ἔνωση τῶν ἀνθρώπων μὲ τὸν Χριστὸ καὶ στὴ μέθεξι τῆς θείας ζωῆς. Ἀλλὰ καὶ στὴν διὰ τῆς μετανοίας¹⁷ ἐπαναγωγή στὸ ἀρχαῖον κάλλος καὶ στὴ μεταμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου σὲ «καινὸν ἄνθρωπον»¹⁸ καὶ πολίτη τῆς «καινῆς κτίσεως»¹⁹.

Κατὰ τὸ «μυστήριον τοῦ λόγου»²⁰ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ ἱεροῦ ἁμβωνος, ἐρμηνεύονται καὶ ἀποκαλύπτονται τὰ πραγματικὰ νοήματα τῶν λόγων, τῶν σημείων, τῶν παραβολῶν καὶ τῶν θαυμάτων τοῦ Χριστοῦ, εἰς τρόπον ὥστε οἱ «ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ» ἀκροατὲς τοῦ εὐαγγελίου τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀληθείας νὰ ἀνάγονται στὸ ὕψος τῶν νοημάτων καὶ νὰ ἐξυψώνονται πνευματικά, ἕως ὅτου φτάσουν στὴν κατὰ Χριστὸν ὠρίμανση «εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ»²¹.

Ἡ θεολογικὴ ἐρμηνεία τῶν εὐαγγελικῶν καὶ ἀποστολικῶν περικοπῶν –κατὰ τὴ μακραίωνη ὁμιλητικὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας– ἔδωσε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ δίδει τὴ δυνατότητα τῆς πνευματικῆς οἰκοδομῆς καὶ στερέωσης²² ἐπὶ τὴν ἀσάλευτὴ πέτρα²³ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ,

24, 45. ΤΡ. ΤΣΟΜΠΑΝΗ, *Λόγος ἐν ἀήχῳ φωνῇ. Εἰκόνα καὶ κήρυγμα*, ἐκδ. Μυθονία, Θεσσαλονίκη 2008, 12.

¹⁵ Λουκ. 24, 45. Βλ. *Παρακλητικὴ, ἥτοι Ὀκτώηχος ἡ Μεγάλῃ*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 1994 (στὸ ἐξῆς *Παρακλητικὴ*), *Ἑωθινὸν δοξαστικὸν ζ', ἥχος πλάγιος β'*: «*Ἡ ὄντως εἰρήνη σύ, Χριστέ ...*», 938. Περισσότερες ἀναλύσεις γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ «συνιέναι τὰς Γραφάς» βλ. Μ.Δ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, «*Τοῦ συνιέναι τὰς Γραφάς. 13+1 βήματα εἰσαγωγῆς στὴν Παλαιὰ Διαθήκη*», ἐκδ. Μπαρμπουνάκη, Θεσσαλονίκη 2014' Ι.Μ. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, «*Παράδοση καὶ ἀνανέωση στὸ κήρυγμα*», *Λειτουργικὰ Θέματα Γ'* (11-15), Θεσσαλονίκη 1977, 50.

¹⁶ Πράξ. 17, 18. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, «*Παράδοση καὶ ἀνανέωση στὸ κήρυγμα*».

¹⁷ Πρβλ. *Ματθ.* 4, 7. *Μάρκ.* 1, 14-15. *Λουκ.* 24, 47. *Πράξ.* 2, 38. 3, 19. 5, 31. 10, 43. 13, 38. Βλ. καὶ AUDUSSEAU-LÉON-DUFOUR, «*Κηρύττω*».

¹⁸ *Ἐφεσ.* 2, 15. 4, 24. Βλ. Κ. ΚΑΛΟΚΥΡΗ, *Ἡ ζωγραφικὴ τῆς Ὁρθοδοξίας*, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1972, 128-129.

¹⁹ Πρβλ. *Γαλ.* 6, 15. *Β' Κορ.* 5, 17.

²⁰ Α. ΣΜΕΜΑΝ, *Εὐχαριστία*, ἐκδ. «Ἀκρίτας», Ἀθήνα 1987, 71.

²¹ *Ἐφεσ.* 4, 13. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, «*Παράδοση καὶ ἀνανέωση στὸ κήρυγμα*», 43' ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ὁμιλητικὴ*, Θεσσαλονίκη 1998, 64.

²² Βλ. *Τριώδιον Κατανυκτικόν*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 1994 (στὸ ἐξῆς *Τριώδιον*), ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΡΗΤΗΣ, *Κανὼν ὁ Μέγας, ὡδὴ γ', εἰρμὸς ἄλλος*: «*Στερέωσον, Κύριε, ἐπὶ τὴν πέτραν τῶν ἐντολῶν σου, σαλευθεῖσαν τὴν καρδίαν μου, ὅτι μόνος ἄγιος ὑπάρχεις καὶ Κύριος*», 634.

²³ Πρβλ. *Ματθ.* 7, 24-25. *Τριώδιον*, Ἀνδρέου Κρήτης, *Κανὼν ὁ Μέγας, ὡδὴ γ', ὁ*

νὰ καλλιεργεῖ τὴν κοινωνία τῶν πιστῶν καὶ τὴν ἐνότητα τῶν ἀνθρώπων²⁴ «ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης καὶ λαοῦ καὶ ἔθνους»²⁵ καὶ νὰ προσκαλεῖ συνεχῶς στὴν ἔνταξη καὶ παραμονὴ στὸ ζωντανὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, μέσα στὸ ὁποῖο ἀποκαλύπτεται καὶ βιώνεται καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ποὺ θὰ ὁλοκληρωθεῖ στὰ ἔσχατα.

Τὴν ἴδια ἀκριβῶς διδακτικὴ λειτουργία καὶ κηρυκτικὴ διακονία πρὸς δόξαν Θεοῦ καὶ ὀρθὴ κατανόηση τῶν θείων νοημάτων τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐπιτελεῖ, διὰ τῆς λαλούσης σιωπῆς της, καὶ ἡ θεολογούσα εἰκονογραφικὴ διακόσμηση τῶν ἱερῶν ναῶν. Συνεπικουρεῖ στὸ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας· τὴν ἐπισυναγωγὴ ὅλων τῶν διεσκορπισμένων τέκνων τοῦ Θεοῦ²⁶ στὴ «μία Ἐκκλησία, ἐντὸς τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου σώματος τοῦ Χριστοῦ»²⁷.

Ὅμως, προτοῦ ἀναφερθοῦμε ἀναλυτικότερα στὴν ἀφηγηματικὴ, διδακτικὴ²⁸ καὶ κηρυκτικὴ δυναμικὴ τῆς χριστιανικῆς εἰκόνας, ὡς ἐνὸς σημαντικοῦ ὁμιλητικοῦ μέσου γιὰ τὴν προσφορὰ τοῦ λόγου τῆς σωτηρίας στοὺς ἀνθρώπους, εἶναι ἀνάγκη νὰ σημειώσουμε πὼς στὴν πίστη καὶ τῇ λατρείᾳ τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἔννοια τοῦ «ξένου καὶ παράδοξου»²⁹ καὶ

εἶρμός: «Ἐπὶ τὴν ἀσάλευτον, Χριστέ, πέτραν τῶν ἐντολῶν σου τὴν Ἐκκλησίαν σου στερέωσον», 633. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, «Παράδοση καὶ ἀνανέωση στὸ κήρυγμα», 50.

²⁴ Πρβλ. Ἰωάν. 17, 21: «ἵνα πάντες ἐν ᾧσιν».

²⁵ Ἀποκ. 5, 9.

²⁶ Πρβλ. Ἰωάν. 11, 52.

²⁷ Ι.Μ. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, «Τὸ λειτουργικὸν ἔργον τοῦ ἱερέως», *Λειτουργικὰ Θέματα Γ'* (11-15), Θεσσαλονίκη 1977, 15. Βλ. καὶ Δ. ΚΟΥΚΟΥΡΑ, «Οἱ παράγοντες ἐπικοινωνίας καὶ ἡ ἐλληνοφωνὴ Ὁρθόδοξὴ Ἐκκλησία στὸν σύγχρονο κόσμον», *Ἡ σπουδὴ στὴ Θεολογία*, ἐκδ. Μπαρμπουνάκη, Θεσσαλονίκη 2016, 396 : «Γιὰ τὴν ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας μιλάει καὶ ὁ τεχνίτης τῆς εἰκόνας, ὁ ὕμνωδὸς στὸ ἀναλόγιο, ἡ κεντήστρα μὲ τὸ δημιούργημά της, ἀνεξαρτήτως φύλου, οἱ δάσκαλοι, οἱ παιδαγωγοί, οἱ συγγραφεῖς μὲ τὸ ἔργο τους, ἀλλὰ καὶ ὅσοι τῶντι βιώνουν στὴν καθημερινότητά τους τὸ μεγάλο μυστήριον τῆς εὐσεβείας κι ἐπιτελοῦν διάφορους κοινωνικοὺς ρόλους».

²⁸ Π. ΜΙΧΕΛΗ, *Αἰσθητικὴ θεώρηση τῆς βυζαντινῆς τέχνης*, ἐκδ. Ἐργοστάσιο Γραφικῶν Τεχνῶν Ο. Περβολαράκη - Β. Λυκογιάννη, Ἀθήνα ²1972, 138.

²⁹ Βλ. ἐνδεικτικὰ *Μηναῖον Δεκεμβρίου*, 516, *Καταβασίεις Χριστουγέννων*, *ῶδὴ θ'*: «Μυστήριον ξένον ὁρῶ καὶ παράδοξον ...»· Ἀκάθιστος Ὑμνος, Οἶκος Ξ, *Τριῶδιον*, 687 : «Ἐξένον τόκον ἰδόντες, ξενωθῶμεν τοῦ κόσμου...»· *Μέγας Ἐσπερινὸς τῶν Χριστουγέννων*, *Ἰδιόμελον α'* τῶν ἀποστίχων : «Μέγα καὶ παράδοξον θαῦμα τετέλεσται σήμερον ...», *Μηναῖον Δεκεμβρίου*, 503· *Ἐγκώμια τοῦ Ἐπιταφίου Θρήνου*, *Στάσις Α'*, *τροπάριον ιδ'*: «Καὶ ἐν τάφῳ ἔδυσ καὶ τῶν κόλπων, Χριστέ, τῶν πατρῶν οὐδαμῶς ἀπεφοίτησας· τοῦτο ξένον καὶ παράδοξον ὁμοῦ»· *Στάσις Γ'*, *τροπάρια μα'*, *μδ'*: «Ὡ φρικτὸν καὶ ξένον

τοῦ «καινοῦ»³⁰ πρυτανεύει καὶ πληθωρικὰ χρησιμοποιεῖται, ἀποκαλύπτοντας τὴ δύναμη τοῦ φρικτοῦ μυστηρίου³¹, πὺν ὑπερβαίνει τὴ δύναμη τῆς λογικῆς καὶ ὁδηγεῖ στὴν ἀνεύρεση τοῦ ὕψους καὶ τοῦ βάθους τῶν νοουμένων. Δηλαδή, ὅπως οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ³² καὶ τὸ στερέωμα ἀναγγέλλει τὴν ποίηση τῶν χειρῶν του³³, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ τέχνη τῆς Ἐκκλησίας δυναμικὰ κηρύττει, μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ εὐλαβείας, τὸ εὐαγγέλιο τοῦ «*Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ τοῦ Θεοῦ*»³⁴.

Γιὰ νὰ γνωρίσουμε ὅμως καὶ νὰ ἐπισημάνουμε τὴν κηρυγματικὴ διδασκαλία τῆς εἰκόνας καὶ τὸν ὑπομνηματιστικὸ³⁵ ρόλο της, θὰ πρέπει πρῶτα νὰ σημειώσουμε πὺς ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἱερῆς ἀπεικόνισης βασίζεται οὐσιαστικὰ «πάνω στὴν σάρκωση τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς Τριάδος»³⁶.

Τὸ μυστήριο λοιπὸν τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου

θέαμα, Θεοῦ Λόγε! πὺς γῆ σε συγκαλύπτει;» καὶ «Φρίττουσιν οἱ νόες τὴν ξένην καὶ φρικτὴν σου ταφήν τοῦ πάντων κτίστου», Τριῶδιον, 955, 975. Πρβλ. καὶ τὸ τροπάριο τοῦ Γεωργίου Ἀκροπολίτου : «Τὸν ἥλιον κρύψαντα ...», πὺς ψάλλεται κατὰ τὴν ἐξοδο καὶ τὴν περιφορὰ τοῦ Ἐπιταφίου, ὅπου ἐπαναλαμβάνεται συχνὰ ἡ φράση: «δὸς μοι τοῦτον τὸν ξένον», ἐπιτονίζοντας τὴν ταπείνωση τῆς ξενιτείας τοῦ Χριστοῦ. Βλ. καὶ ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ, Λόγος εἰς τὴν θεόσωμον ταφήν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, PG 43, 445CD, 448A, ὡς πηγὴ τοῦ τροπαρίου.

³⁰ Πρβλ. Β΄ Κορ. 5, 17 : «τὰ ἀρχαῖα παρήλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα». Βλ. ἐνδεικτικὰ στὰ Ἐγκώμια τοῦ Ἐπιταφίου Θρήνου, Στάσις Α΄, τροπάριον γ΄: «Ὡ θαυμάτων ξένων, ὦ πραγμάτων καινῶν! ὁ πνοῆς μοι χορηγὸς ἄπνους φέρεται, κηδευόμενος χερσὶ τοῦ Ἰωσήφ», Τριῶδιον, 955· τὸ δ΄ ἀναστάσιμον ἀπόστιχον τοῦ Ἑσπερινοῦ τοῦ α΄ ἤχου : «Γυναῖκες Μυροφόροι ... παρὰ δὲ τοῦ ἀγγέλου μαθοῦσαι τὸ καινὸν καὶ παράδοξον θαῦμα ...»· τὸ Δοξαστικὸν Θεοτοκίον τῶν ἀποστίχων τοῦ ἀναστασίμου Ἑσπερινοῦ τοῦ β΄ ἤχου: «Ὡ θαύματος καινοῦ πάντων τῶν πάλαι θαυμάτων! ...», Παρακλητικὴ, 19, 141 ἀντίστοιχα.

³¹ Πρβλ. Παρακλητικὴ, ἤχος γ΄, Ὁρθρος Κυριακῆς, Στιχηρὸν αἰῶνων α΄: «Δεῦτε πάντα τὰ ἔθνη, γνῶτε τοῦ φρικτοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν ...», 268.

³² Πρβλ. Ψαλμ. 18, 1.

³³ Ο.π.

³⁴ Μάρκ. 1, 1.

³⁵ Βλ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Λόγος πρῶτος ἀπολογητικός. Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας, PG 94, 1248C : «ὕπόμνημα γάρ ἐστιν ἡ εἰκὼν ... »· ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῶν ἀσεβῶν ποιημάτων, PG 99, 456B.

³⁶ Λ. ΟΥΣΠΕΝΣΚΥ, Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἐκδ. Ἀρ-

τοῦ Θεοῦ³⁷ καὶ ἡ εἰσόδευσή του στὸν κόσμο ἀποτελεῖ τὴ θεολογικὴ βάση γιὰ τὴ δυνατότητα κατασκευῆς εἰκόνων³⁸. Ὁ ἄσαρκος καὶ ἀόρα-

μός, Ἀθήνα 1998, 24· Πρωτ. ΣΤ. ΣΚΛΗΡΗ, «Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας», *Πρακτικά 14᾽ Πανελληνίου Λειτουργικοῦ Συμποσίου στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων μὲ θέμα: Οἱ Λειτουργικὲς Τέχνες*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2015, 215-216.

³⁷ Πρβλ. Ἰωάν. 1, 14. Καὶ Παρακλητικὴ, ἤχος βαρύς, Ὁρθρος Κυριακῆς, Στιχηρὸν αἰνῶν δ': «Τί ἀνταποδώσωμεν τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων, ὧν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν; Δι' ἡμᾶς Θεὸς ἐν ἀνθρώποις· διὰ τὴν καταφθαρεῖσαν φύσιν ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν ...», 728· ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Λόγος πρῶτος ἀπολογητικός. Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας, PG 94, 1240A, 1245A· ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, Ἀντιρρητικός Α', PG 99, 332A : «γενόμενος καθ' ἡμᾶς ὁ εἷς τῆς Τριάδος». Καὶ «εἰ καὶ Θεὸς ἀνδρωθεὶς ἐστίν»· ὁ.π., 333A· ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, Ἀντίρρησις Α', PG 100, 284C. Περισσότερα γιὰ τὴ δογματικὴ διδασκαλία τοῦ ἀγίου Νικηφόρου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως γιὰ τὶς εἰκόνες βλ. ΣΤ. ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ, Ἡ δογματικὴ διδασκαλία τοῦ ἀγίου Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως γιὰ τὶς εἰκόνες (διπλωματικὴ ἐργασία ὑποβληθεῖσα στὸ Τμῆμα Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ., Σύμβουλος Καθηγητῆς Δημήτριος Τσελεγγίδης), Θεσσαλονίκη 2001.

³⁸ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Λόγος πρῶτος ἀπολογητικός. Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας, PG 94, 1240AB, 1245A· ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, Ἐπιστολὴ Β'. Πρὸς Ἰωάννην ἐπίσκοπον Συνάδων, PG 98, 157CD: «Ἄλλ' ἐπέειπε ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἷς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς ... ἀνθρωπος γενέσθαι ἡξίωσε, παραπλησίως ἡμῖν μετασχὼν αἵματος καὶ σαρκός, ὡς ὁ μέγας ἔφη Ἀπόστολος, κατὰ πάντα ὅμοιος ἡμῖν γενόμενος χωρὶς ἁμαρτίας, τοῦ ἀνθρωπείου αὐτοῦ χαρακτῆρος, καὶ τῆς κατὰ σάρκα αὐτοῦ ἀνθρωπίνης ιδέας τὴν εἰκόνα τυποῦντες, καὶ οὐ τῆς ἀκαταλήπτου αὐτοῦ καὶ ἀθεάτου θεότητος ... ἀλλ' ὅτι αὐτῷ πράγματι καὶ ἀληθείᾳ ἀνθρωπος γέγονε τέλειος κατὰ πάντα ... Καὶ ταύτῃ τῇ ἐννοίᾳ τῆς περὶ αὐτοῦ ἀσφαλῶς πίστεως τὸν τῆς ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς χαρακτῆρα ἐν ταῖς εἰκόσιν ἀποτυπώντες ἀσπαζόμεθα, καὶ σεβασμοῦ παντός, καὶ τιμῆς τῆς πρεπούσης ἀξιοῦμεν, εἰς ἀνάμνησιν ἐντεῦθεν ἐρχόμενοι τῆς θείας αὐτοῦ καὶ ζωοποιῶς καὶ ἀρρήτου ἐνανθρωπήσεως»· ὁ.π., PG 98, 161A· ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, Ἀντιρρητικός Α', PG 99, 332A· ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, Ἀντίρρησις Β', PG 100, 357A· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Ἀντίρρησις Γ', PG 100, 468D. Βλ. Τριῳδίου, Στιχηρὸν Προσόμοιον γ' τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας: «Φύσει ἀπερίγραπτος, τῇ θεϊκῇ σου ὑπάρχων, ἐπ' ἐσχάτων, δέσποτα, σαρκωθεὶς ἡξίωσας περιγράφεσθαι· τῆς σαρκὸς προσλήψει γὰρ καὶ τὰ ιδιώματα ἀνελάβου ταύτης ἅπαντα ...»· Κάθισμα ἀπὸ γ' ᾠδῆς τοῦ Κανόνος τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας: «Τὴν θεῖαν σου μορφήν, ἐν εἰκόνι τυποῦντες, τὴν Γέννησιν, Χριστέ, ἀριδύλως βοῶμεν, τὰ θαύματα τὰ ἄρρητα, τὴν ἐκούσιον σταύρωσιν ...»· Στιχηρὸν προσόμοιον γ' τῶν αἰνῶν τῆς παραπάνω ἐορτῆς: «Σαρκὸς τὸ ἐκτύπωμα, ἀναστηλοῦντές σου, Κύριε ... οὐ γὰρ δοκήσει, ὡς φασιν οἱ θεομάχοι παῖδες τοῦ Μάνεντος, ἡμῖν ὦφθης, φιλάνθρωπε, ἀλλ' ἀληθείᾳ καὶ φύσει σαρκὸς ...», 303, 307, 316 ἀντί-

τος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τὸ δεύτερο πρόσωπο τῆς Ἀγίας Τριάδος, μὲ τὴν ἐνσώματη παρουσία του ὡς ἱστορικοῦ πλέον προσώπου, ἔδωσε τὴ δυνατότητα τῆς περιγραφῆς του: «Ἄλλ' οὐκ ἀπερίγραπτόν φασι μένειν τὸ θεῖον ἐν τῷ τὸν Χριστὸν περιγεγράφθαι σωματικῶς. Τῆς γὰρ θεότητος ἐνωθείσης τῇ σαρκὶ καθ' ὑποστατικὴν ἔνωσιν, ἀνάγκη συμπεριγράφεσθαι ἐν τῇ τῆς σαρκὸς περιγραφῇ τὴν ἀπερίγραφτον θεότητα»³⁹.

Ἰδιαίτερη θέση στὴν εἰκονιστικὴ ἀπεικόνιση καὶ περιγραφικὴ ἀναπαράσταση κατέχει ἡ Ὑπεραγία Θεοτόκος⁴⁰, καθὼς καὶ οἱ ἅγιοι⁴¹. Ἡ ὕπαρξη καὶ ἡ παρουσία τους, ὡς πραγματικὰ ἱστορικὰ πρόσωπα ποὺ ἔζησαν καὶ θεάθηκαν σὲ μία συγκεκριμένη ἐποχὴ καὶ εὐαρέστησαν τὸν Θεὸ μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸν ἀγώνα τους γενόμενοι κοινωνοὶ τῆς χάριτος καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ, δίνει τὴ δυνατότητα τῆς πληθωρικῆς καὶ πολύμορφης εἰκονογράφησής τους. Ἀσφαλῶς «ἡ εἰκόνα τῆς Θεοτόκου κατέχει τὴν πρώτην θέσιν μετὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καὶ διαφέρει ἀπὸ τῆς εἰκόνος τῶν ἄλλων ἁγίων καὶ τῶν ἀγγέλων ἀπὸ τὴν ποικιλία τοῦ εἰκονογρα-

στοιχα. ΟΥΣΠΕΝΣΚΥ, *Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία*, 24, 41, 136· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ἡ Εἰκόνα. Λίγα λόγια γιὰ τὴ δογματικὴ τῆς ἔννοια*, (μτφρ. Φ. ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ), ἐκδ. «Ἀστήρ», Ἀθήνα ²1985, 25· Δ.Ι. ΤΣΕΛΕΓΓΙΔΗ, *Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας καὶ ἡ ἀνθρωπολογικὴ σημασία της*, (Διδ. διατριβή), Θεσσαλονίκη 1984, 95.

³⁹ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, *Ἀντιρρητικὸς Α΄*, PG 99, 332B· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ἀντιρρητικὸς Β΄*, PG 99, 385A· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ἀντιρρητικὸς Γ΄*, PG 99, 408B· ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, *Ἀντίρρησις Α΄*, PG 100, 265A, 269D· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ἀντίρρησις Γ΄*, PG 100, 444BC, 445BC. Βλ. καὶ Τριῳδίου, *Κοντάκιον τῆς ἑορτῆς στὴν ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας*: «Ὁ ἀπερίγραφτος Λόγος τοῦ Πατρός, ἐκ σοῦ Θεοτόκε περιεγράφει σαρκούμενος, καὶ τὴν ῥυπωθεῖσαν εἰκόνα εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀναμορφώσας τῷ θεῷ κάλλει συγκατέμειξεν. Ἄλλ' ὁμολογοῦντες τὴν σωτηρίαν, ἔργῳ καὶ λόγῳ ταύτην ἀνιστοροῦμεν», 309-310· ΟΥΣΠΕΝΣΚΥ, *Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία*, 41· ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ, *Ἡ δογματικὴ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως γιὰ τῆς εἰκόνες*, 57.

⁴⁰ Βλ. ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, *Ἀντίρρησις Α΄*, PG 100, 265A, 284C· ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Λόγος πρῶτος ἀπολογητικὸς. Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, PG 94, 1249B, 1252ABD· ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΕΚΦΟΥΡΝΑ, *Ἑρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης καὶ αἱ κύριαι αὐτῆς ἀνέκδοτοι πηγαί*, ἐκδομένη μετὰ προλόγου νῦν τὸ πρῶτον πλήρης κατὰ τὸ πρωτότυπον αὐτῆς κείμενον, ἐκδ. Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Πετρούπολη 1909, 7, 8.

⁴¹ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, *Ἀντίρρησις Α΄*, PG 100, 265A· ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Λόγος πρῶτος ἀπολογητικὸς. Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, PG 94, 1249B, 1252C.

φικοῦ τύπου ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἔνταση τῆς προσκύνησής της»⁴². Ἡ εἰκόνα τῆς Θεοτόκου ὑποδεικνύει καὶ βεβαιώνει τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ Λόγου, γι' αὐτὸ καὶ ἡ εἰκονογράφησής της δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν εἰκονογράφηση τοῦ Χριστοῦ⁴³. Οἱ εἰκόνες τῶν ἁγίων, ὡς δοξασμένων μελῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, στηρίζονται στὸ γεγονὸς ὅτι ἦταν ἄνθρωποι καί, ὅπως συμβαίνει κατὰ κανόνα, κάθε ἀνθρώπινο ἔχει τὴ δυνατότητα τῆς ἀναπαράστασης καὶ τῆς περιγραφῆς τοῦ σωματικοῦ του χαρακτήρος⁴⁴.

Ἡ διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὶς ἱερὲς εἰκόνες ἀποτυπώθηκε στὴν Πενθέκτη Σύνοδο⁴⁵. Ἀλλὰ καὶ στίς ἀποφάσεις τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (787), ποὺ συγκροτήθηκε στὴ Νίκαια καὶ ἔκλεισε τὴν πρώτη περίοδο τῆς εἰκονομαχίας, ἡ Ἐκκλησία διατύπωσε ξανὰ τὴ θεολογία της περὶ τῶν ἱερῶν εἰκόνων⁴⁶. Κατὰ δὲ τὴ δεύτερη περίοδο τῆς ἐξάρσεως τῆς εἰκονομαχίας, ποὺ ἐγκαινίασε ὁ αὐτοκράτορας Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος (813-820) τὸ 815, παρασυρόμενος ἀπὸ ἰσχυρὴ μερίδα εἰκονοκλαστῶν καὶ ἀκυρώνοντας ὡς αἰρετικὴ τὴ Σύνοδο τῆς Νικαίας⁴⁷, δόθηκε ἡ εὐκαιρία στὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Νικηφόρο (758-829) καὶ στὸν Θεόδωρο Στουδίτη (759-

⁴² ΟΥΣΠΕΝΣΚΥ, *Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία*, 48-51.

⁴³ ΤΣΕΛΕΓΓΙΔΗΣ, *Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας καὶ ἡ ἀνθρωπολογικὴ σημασία της*, 113.

⁴⁴ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, *Ἀντίρρησις Α'*, PG 100, 284C· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ἀντίρρησις Γ'*, PG 100, 473BC· ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, *Ἀντιρρητικός Γ'*, PG 99, 396D-397A· ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Λόγος πρῶτος ἀπολογητικός. Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, PG 94, 1249B.

⁴⁵ Βλ. τὸν 82ο Κανόνα τῆς Πενθέκτης, ΠΡ.Ι. ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, ἔκδ. Β', μὲ ἐρμηνεία τῶν ἱερῶν κανόνων, ἀναθεωρημένη καὶ συμπληρωμένη, Θεσσαλονίκη 1991, 166. Πρβλ. J. MEYENDORF, *Byzantine Theology*, ἔκδ. Fordham University Press, New York 1974, 45.

⁴⁶ Γιὰ τὴν πρώτη φάση τῆς εἰκονομαχίας (727-787), βλ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, PG 94, 1231-1420.

⁴⁷ Βλ. ΒΛ.ΙΩ. ΦΕΙΔΑ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, τ. Α', ἔκδ. Γραφικὲς Τέχνες, Ἀθήνα 1994, 793-798· B. MENTHON, *Μοναστήρια καὶ ἅγιοι τοῦ Ὀλύμπου τῆς Βιθυνίας*, ἔκδ. «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», Θεσσαλονίκη 1980, 233-234· Π. ΧΡΗΣΤΟΥ, «Θεόδωρος Στουδίτης», *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία* (στὸ ἐξῆς ΘΗΕ), τ. 6, στ. 212· Ἀρχιμ. Ν. ΣΚΡΕΤΤΑ, *Βίος-Ἔργα-Διδασκαλία τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου, Ἡγουμένου τῆς Μονῆς τῶν Στουδίου*, Ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν Εἰσαγωγή τῆς τρίτομης ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ Θεοφόρου Πατρὸς ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», Θεσσαλονίκη 1991, 12.

826), τελευταίους εκπροσώπους της δογματικής περιόδου της Βυζαντινής Θεολογίας, να παρουσιάσουν τη διδασκαλία των εικονοφίλων έμπλουτισμένη με νέα έπιχειρήματα που αντίτιθενται στην εικονομαχική διδασκαλία⁴⁸.

Έξετάζοντας τὸ θέμα περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων μέσα ἀπὸ τὶς πηγές τῆς Ὁρθόδοξου Παραδόσεως, διαπιστώνουμε τὴ μεγάλη ὁμιλητικὴ καὶ σωτηριολογικὴ τους σημασία. Ἡ ὀρθόδοξη πατερικὴ σκέψη καὶ θεολογία, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ θέματα τῆς ἀπεικονίσεως καὶ τῆς προσκυνήσεως, ἀναφέρεται καὶ στὴ μεγάλη κηρυγματικὴ τους σπουδαιότητα. Στὸν τρόπο δηλαδὴ καὶ τὴ μέθοδο πὺν ἐξαγγέλλουν τὸ μυστήριον τῆς εὐσεβείας⁴⁹ καὶ πὺν διακηρύττουν τὶς ἀλήθειες τῆς πίστεως. Ἀλλὰ καὶ στὴν ἀποφασιστικὴς σημασίας συμβολὴ τους γιὰ τὴν κατανόηση καὶ τὴν ἐμπέδωση τῆς διδασκαλίας τοῦ εὐαγγελίου. Ἀναπαριστώντας τὰ γεγονότα τῆς ἱεῖρας παραδόσεως⁵⁰, γίνονται διδακτικὰ καὶ ἀναγωγικὰ⁵¹ μέσα γιὰ τοὺς ἀγαμμάτους, πὺν μποροῦν ἔτσι νὰ διαβάσουν με τὴ βοήθεια τῶν εἰκόνων στοὺς τοίχους τῶν Ἐκκλησιῶν⁵². Γίνονται

⁴⁸ Β.Ν. ΤΑΤΑΚΗ, *Ἡ Βυζαντινὴ Φιλοσοφία*, (μτφρ Ε.Κ. ΚΑΛΠΟΥΡΤΖΗ), Ἐταιρεία σπουδῶν νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ γενικῆς παιδείας, Ἀθήνα 1997, 128-129.

⁴⁹ Πρβλ. Α΄ Τιμ. 3, 16. ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, *Ἀντίρρησις Γ΄*, PG 100, 437AB· ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Κατὰ Εἰκονοκλαστῶν. Διάλογος Στηλιτευτικός*, PG 96, 1360B : «Τὸ αἰσθητὸν ὄμμα πρὸς τὴν εἰκόνα ἀτενῶς βλέπων, τὸ νοητὸν τῆς καρδίας ὄμμα σὺν τῷ νῷ εἰς τὸ μυστήριον τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας ἀκοντίζω».

⁵⁰ Λ. ΟΥΣΠΕΝΣΚΥ, «Ἡ εἰκόνα». *ΘΗΕ*, τ. 9, στ. 410· Mansi, *Sanctorum Conciliorum Collectio* (στὸ ἐξῆς SCC), τ. 13, 252C. Βλ. καὶ Π.Σ. ΠΑΠΑΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, *Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας ζωγραφικὴ*, Θεσσαλονίκη 1980, 12.

⁵¹ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Λόγος πρῶτος ἀπολογητικός. Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, PG 94, 1248C. Βλ. καὶ D.J. SAHAS, *Icon and Logos: Sources in Eighth Century Iconoclasm*, ἐκδ. University of Toronto Press, Toronto 1986, 12-13· *Ἡ Εἰκόνα. Λίγα λόγια γιὰ τὴ δογματικὴ τῆς ἔννοια*, 15· Ἀρχιμ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Θεολογικὸ Σχόλιο στὶς τοιχογραφίες τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Σταυρονικήτα*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1987, 11· Π. ΕΥΔΟΚΙΜΩΦ, *Ἡ Ὁρθοδοξία*, (μτφρ Α. ΜΟΥΡΤΖΟΠΟΥΛΟΥ), Θεσσαλονίκη 1972, 17.

⁵² ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Λόγος πρῶτος ἀπολογητικός. Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, PG 94, 1248C : «καὶ ὅπερ τοῖς γράμμασι μεμνημένοις ἡ βίβλος τοῦτο καὶ τοῖς ἀγαμμάτοις ἡ εἰκὼν· καὶ ὅπερ τῇ ἀκοῇ ὁ λόγος, τοῦτο τῇ ὁράσει ἡ εἰκὼν· νοητῶς δὲ αὐτῇ ἐνούμεθα». Βλ. καὶ ΝΕΙΛΟΥ ΑΝΑΧΩΡΗΤΟΥ, *Λόγος ἀσκητικός* ΕΑ΄. Ὀλυμπιόδωρ Ἐπάρχῳ, PG 79, 577D : «Ἱστοριῶν δὲ Παλαιᾶς καὶ Νέας

ἄριστο μέσο κηρυγματικῆς διδασχῆς⁵³, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος μαθαίνει ὄχι μόνο μὲ τὴν ἀκοή ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ὄραση: «ζωγραφία σιωπῶσα ἐν τοίχῳ λαλεῖ πλείονα καὶ ὠφελιμότερα»⁵⁴, ἀποφαίνεται ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης. Ἐπαναλαμβάνοντας τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὁμιλοῦν γιὰ τοὺς «πεπιστευκότες αὐτῷ (τῷ Χριστῷ) διὰ τε λόγων ἀνακηρύξεως καὶ εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως, δι' ὧν τὸ μέγα τῆς οἰκονομίας ἔργον τοῖς λελυτρωμένοις ἐπιγινώσκεται»⁵⁵.

Ἐπομένως ἡ ζωγραφικὴ τῆς Ἐκκλησίας γίνεται κήρυγμα⁵⁶, ποὺ περιέχει τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Ἀντλώντας τὸ περιεχόμενό της ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή⁵⁷ καὶ τὸ δόγμα τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τὴν ἱστορία⁵⁸ καὶ τὰ κείμενα τῶν Πατέρων, διαδραματίζει καίριο καὶ θεμελιώδη ρόλο στὴν ἐξαγγελία τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας. Θεολογικὸς λόγος καὶ εἰκονογραφία συμπλέκονται καὶ ἀλληλοπεριχωροῦνται στὸ κατηχητικό, κηρυγματικὸ καὶ ἱεραποστολικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας.

Διαθήκης πληρῶσαι ἔνθεν καὶ ἔνθεν χειρὶ καλλίστου ζωγράφου τὸν ναὸν τὸν ἅγιον, ὅπως ἂν οἱ μὴ εἰδότες γράμματα, μηδὲ δυνάμενοι τὰς θείας ἀναγινώσκειν Γραφὰς τῇ θεωρίᾳ τῆς ζωγραφίας, μνήμην τε λαμβάνωσιν τῆς τῶν γνησίως τῷ ἀληθινῷ Θεῷ δεδουλευκόντων ἀνδραγαθίας, καὶ πρὸς ἄμειλλαν διεγείρωνται· ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, Ἐγκώμιον εἰς τὸν μέγαν μάρτυρα Θεόδωρον, PG 46, 737D, ὅπου ἀποκαλεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου μάρτυρος Θεοδώρου ὡς «βιβλίον γλωττοφόρον»· ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, Ἀντιρρητικός Α΄, PG 99, 349A. T. WARE (νῦν ἐπίσκοπος Διοκλείας Κάλλιστος), *The Orthodox Church*, ἐκδ. Penguin Books, New York 1981, 38-40.

⁵³ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Λόγος πρῶτος ἀπολογητικός. Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, PG 94, 1248C: «Καὶ τίς οὐκ ἐρεῖ ταῦτα εἰκόνας, διαπρυσίους τε κήρυκας;».

⁵⁴ Ἐγκώμιον εἰς τὸν μέγαν μάρτυρα Θεόδωρον, PG 46, 737D.

⁵⁵ Βλ. Τριῶδιον. Συνοδικὸν τῆς Ὁρθοδοξίας, Προοίμιον, 328. Βλ. καὶ ΚΑΛΟΚΥΡΗ, Ἡ ζωγραφικὴ τῆς Ὁρθοδοξίας, 124: «ὅ,τι διδάσκεται διὰ τῆς λειτουργίας, διὰ τῶν ὕμνων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν λόγων τοῦ ἁμβωνος, ὑπομνηματίζεται ἄριστα διὰ τῆς σιωπῆς τῆς εἰκονογραφίας». Οἱ εἰκόνες εἶναι ἓνα εἶδος «ὁπτικοῦ Εὐαγγελίου». Βλ. Θ.ΣΤ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, Ἡ σημασία τῆς εἰκόνας στὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας. Πατερικὲς μαρτυρίες, (μτφρ Κ. ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ), ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1992, 106.

⁵⁶ ΤΣΟΜΠΑΝΗ, *Λόγος ἐν ἀήχῳ φωνῇ. Εἰκόνα καὶ κήρυγμα*, 14.

⁵⁷ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῶν ἀσεβῶν ποιημάτων, PG 99, 456BC: «Ὁρῶσιν αὐτὸν (τὸν Χριστὸν) γεννηθέντα, βαπτιζόμενον, θαυματουργοῦντα, σταυρούμενον, θαπτόμενον, ἀνιστάμενον, εἰς οὐρανοὺς ἀνερχόμενον...».

⁵⁸ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΑΝΔΙΔΩΝ, Προθεωρία Κεφαλαιώδης περὶ τῶν ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ γινομένων συμβόλων καὶ μυστηρίων, PG 140, 420CD: «Ἡ τῶν ἱερῶν εἰκόνων

Ἡ ἀκρόαση τῶν ἱερῶν ἀναγνωσμάτων, κατὰ τὶς διαφορὲς μορφὲς τῆς λατρείας, ὑποβοηθεῖται, ὡς πρὸς τὴν κατανόησίν τους, ἀπὸ τὸν λειτουργικὸ εἰκονογραφικὸ κύκλο, ἀφοῦ ἡ εἰκόνα παρουσιάζει τὴ θεολογία μὲ ὁρατὰς παραστάσεις: «ἡ εἰκόνα ἔχει γιὰ τὸν πιστὸ ρόλο ὑπόμνησης, αἰσθητοποιεῖ τὶς κατὰ κανόνα θεμελιώδεις ἀλήθειες τῆς ὀρθόδοξης πίστεως, ἀναπαριστᾷ καὶ παραπέμπει στὸ πρωτότυπὸ τῆς»⁵⁹.

Ὅπως τονίστηκε καὶ πιὸ πάνω, τὸ κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀπαραίτητο λειτουργήμα γιὰ τὴ διαφώτιση καὶ τὴν καθοδήγηση τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὶς ἀλήθειες τοῦ εὐαγγελίου, βοηθεῖται ἐπιπροσθέτως ἀπὸ τὴν ἱερὴ τέχνη τῆς εἰκονογραφίας. Ἡ λειτουργικὴ αὐτὴ τέχνη μεταβιβάζει τὴ διδασκαλία τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τὴ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας στὸν ἀνθρώπινον νοῦ, τὸν ἀνυψώνει πνευματικὰ καὶ τὸν ὁδηγεῖ στὴν ἀληθινὴ θεογνωσίᾳ⁶⁰. Ὅπως ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ γίνεται μέσο καθοδήγησης μὲ τὴν ἀκρόαση, ἔτσι καὶ ἡ ὁρατὴ εἰκόνα⁶¹ μὲ τὸν ἐξεικονιστικὸ τῆς λόγου. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη λοιπὸν ἡ ὁρατὴ εἰκόνα ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴ λεκτικὴ εἰκόνα καὶ συνδυαστικὰ διαδραματίζουν τὸν ἴδιο διδακτικὸ ρόλο μέσα στὴν Ἐκκλησίᾳ⁶². Διδάσκουν καὶ μαρτυροῦν

διὰ χρωμάτων ἀναστήλωσις· ἐν ταύταις γὰρ τὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἅπαντα μυστήρια τοῖς εὐσεβέσιν ὁρῶνται καθιστορούμενα ἀπ' αὐτῆς τῆς τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ πρὸς τὴν Παρθένον ἀφίξεως μέχρι καὶ τῆς εἰς οὐρανὸς ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου καὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας».

⁵⁹ ΟΥΣΠΕΝΣΚΥ, *Ἡ Εἰκόνα*. Λίγα λόγια γιὰ τὴ δογματικὴ τῆς ἔννοια, 42. Βλ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, *Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*, Κεφ. ΙΗ', PG 32, 149C' ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, *Ἀντίρρησις Α'*, PG 100, 323D. Βλ. καὶ ΤΡ. ΤΣΟΜΠΑΝΗ, «"Συγκατάμιξις θείου κάλλους". Ἀγία Γραφή καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Τέχνη», *Θεολογία* 85 (2014), 296· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Λόγος ἐν ἀήχῳ φωνῇ. Εἰκόνα καὶ κήρυγμα*, 8, 11.

⁶⁰ Βλ. Τριῳδίου, *Συννοδικὸν τῆς Ὀρθοδοξίας*, παράγραφος 10, 329.

⁶¹ Βλ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Λόγος πρῶτος ἀπολογητικός*. Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας, PG 94, 1241B: «Διὰ γὰρ τῆς αἰσθήσεως φαντασία τις συνίσταται ἐν τῇ ἐμπροσθίῳ κοιλίᾳ τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ οὕτω τῷ κριτικῷ παραπέμπεται, καὶ τῇ μνήμῃ ἐνθησαυρίζεται»· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Λόγος τρίτος*. Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας, PG 94, 1336B: «Ὡςπερ οὖν διὰ λόγων αἰσθητῶν ἀκούομεν ὡς σωματικοῖς, καὶ νοοῦμεν τὰ πνευματικὰ, οὕτω διὰ σωματικῆς θεωρίας ἐρχόμεθα ἐπὶ τὴν πνευματικὴν θεωρίαν. Διὰ τοῦτο σῶμα καὶ ψυχὴν ἀνέλαβεν ὁ Χριστός, ἐπειδὴ σῶμα καὶ ψυχὴν ἔχει ὁ ἄνθρωπος». Βλ. καὶ ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ, *Τὸ φῶς στὴ Βυζαντινὴ Ἐκκλησίᾳ*, 71.

⁶² Τριῳδίου, *Συννοδικὸν τῆς Ὀρθοδοξίας*, παράγραφος 9: «Τῶν πιστευόντων καὶ δια-

τις ίδιες αλήθειες· τὴ συγκατάβαση τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ χαρισματικὴ δυνατότητα τῆς σωτηρίας ποὺ χάρισε στὸν κόσμον ἢ ἐνανθρώπηση τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου του⁶³.

Ὡς σεσιγημένοι κήρυκες τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, οἱ εἰκόνες ἐκφράζουν καὶ ἐκδηλώνουν πολὺ ἔντονα τὴ σωτηριώδη ἀλήθεια ὅτι «οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον»⁶⁴. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ τέχνη καὶ ἡ ζωγραφικὴ τῆς Ἐκκλησίας, κηρύσσοντας τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας⁶⁵ καὶ ἐξαγγέλλοντας τὴν πραγμάτωση τῆς σωτηριολογικῆς προσδοκίας⁶⁶ γιὰ τὴν ἀνακαίνιση τοῦ κόσμου, ἀποτελοῦν μία πράξη ἀγάπης τῶν ἀγιογράφων τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδὴ τὸν πιστὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ⁶⁷. «Ἡ ἀγιογραφία εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἀγίας τέχνας, ὅπου συνεργεῖ εἰς τὸ νὰ γίνῃ φανερόν εἰς τὰ ὄμματα τῶν πιστῶν τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ

κηρυκευομένων, ἥτοι εὐαγγελιζομένων, τοὺς λόγους ἐπὶ γραμμάτων, τὰ πράγματα ἐπὶ σχημάτων, καὶ εἰς μίαν ἐκάτερον συντελεῖν ὠφέλειαν, τὴν τε διὰ λόγων ἀνακήρυξιν καὶ τὴν δι' εἰκόνων τῆς ἀληθείας βεβαίωσιν, αἰωνία ἢ μνήμη», 329. Βλ. καὶ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, Ἀντιρρητικός Α', PG 99, 340D: «ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν θεοχαράκτων Εὐαγγελίων ... καὶ ὁ ἐνταῦθα διὰ χάρτου καὶ μέλανος, οὕτως ἐπὶ τῆς εἰκόνης, διὰ ποικίλων χρωμάτων, ἡ ὅ,τι τύχοι ἂν ἄλλων ὑλῶν ἐγχαράττεται». ΤΣΟΜΠΙΑΝΗ, Λόγος ἐν ἀήχῳ φωνῇ. Εἰκόνα καὶ κήρυγμα, 9.

⁶³ ΤΣΕΛΕΓΓΙΔΗ, Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας καὶ ἡ ἀνθρωπολογικὴ σημασία της, 128. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Λόγος τρίτος. Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας, PG 94, 1336A: «οὕτως καὶ διὰ γραφῆς εἰκόνων θεωροῦμεν τὸ ἐκτύπωμα τοῦ σωματικοῦ χαρακτήρος αὐτοῦ, καὶ τῶν θαυμάτων καὶ τῶν παθημάτων αὐτοῦ, καὶ ἀγιαζόμεθα καὶ πληροφορούμεθα, καὶ χαίρομεν, καὶ μακαρίζόμεθα, καὶ σέβομεν, καὶ τιμῶμεν καὶ προσκυνοῦμεν τὸν χαρακτήρα αὐτοῦ τὸν σωματικόν. Θεωροῦντες δὲ τὸν σωματικὸν χαρακτήρα αὐτοῦ, ἐννοοῦμεν ὡς δυνατόν καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ διπλοῖ ἔσμεν, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος κατεσκευασμένοι, καὶ οὐ γυμνὴ ἡμῶν ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ἀλλ' ὡς ὑπὸ παραπετάσματι καλύπτεται, ἀδύνατον ἡμᾶς ἐκτὸς τῶν σωματικῶν ἔλθεῖν ἐπὶ τὰ νοητά».

⁶⁴ Ἰωάν. 3, 16. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Κατὰ εἰκονοκλαστῶν, PG 96, 1360B.

⁶⁵ Πρβλ. Ματθ. 4, 23. 9, 35. 11, 1.

⁶⁶ Μάρκ. 1, 15 : «πεπλήρωται ὁ καιρὸς καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ».

⁶⁷ SAHAS, *Icon and Logos*, 10. Βλ. καὶ Κ. ΚΑΛΟΚΥΡΗ, Ἡ οὐσία τῆς ὀρθοδόξου ἀγιογραφίας: ἀρχαιολογική, αἰσθητικὴ καὶ δογματικὴ ἐρμηνεία τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1960, 15· ΤΣΟΜΠΙΑΝΗ, Λόγος ἐν ἀήχῳ φωνῇ. Εἰκόνα καὶ κήρυγμα, 9.

καὶ Πατὴρ καὶ τοῦ Χριστοῦ, «ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι» (Κολ. 2, 3)»⁶⁸.

Ὅπως βεβαίως ἐγένε ἐμφανὲς ἀπὸ τὰ παραπάνω, ἡ εἰκόνα λειτουργεῖ ὡς «μία ζωγραφικὴ γλῶσσα, ὁμοία καθ' ὅλα μὲ τὴν φράσιν τοῦ Εὐαγγελίου»⁶⁹, ποὺ συμβάλλει τὰ μέγιστα στὴν κατανόηση τῶν ὑψηλῶν νοημάτων τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ στὴν ἐρμηνεία καὶ τὴν ἀποκάλυψη πτυχῶν βαθύτερων καὶ δυσκολοπροσέγγιστων ἀπὸ μόνον τὸν ἀνθρώπινο νοῦ⁷⁰. Τὸ ὁμιλητικὸ αὐτὸ μέσο δὲν στοχεύει μόνον στὴν ἔκφραση τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Οἰκονομίας καὶ στὴ μετάδοση τοῦ σωτήριου λόγου τῆς ζωῆς στοὺς πιστοὺς, ἀλλὰ καὶ στὴν ἐξύψωσή τους στὸν μυστικὸ κόσμον τῆς πίστεως⁷¹, στὴ μεταμορφωμένη πραγματικότητα τῆς οὐρανίου βασιλείας⁷².

Εἶναι λοιπὸν περισσότερο ἀπὸ προφανὲς ὅτι ὁ θεμελιακὸς λόγος τῆς ὑπαρξῆς τῶν εἰκόνων στὴν Ὁρθόδοξη Καθολικὴ Ἐκκλησία δὲν στοχεύει μόνον στὴ διακόσμηση καὶ στὸ ὡραῖο καὶ ἑλκυστικὸ θέαμα, ἀλλὰ πρωτίστως στὸν ὑπομνηματισμὸ⁷³ τῆς ἀγιότητος τοῦ Κυρίου, τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν ἀγίων. Στὸ νὰ δίδουν δηλαδὴ μαρτυρία γιὰ τὸ δόγμα καὶ τὸ ἥθος τους καὶ νὰ ἀνάγουν τοὺς πιστοὺς σὲ προσωπικὴ

⁶⁸ Φ. ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ, *Ἐκφρασις τῆς Ὁρθοδόξου Εἰκονογραφίας*, ἐκδ. «Ἀστήρ», Ἀθήνα 1979, 75.

⁶⁹ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, *Ἀντιρρητικὸς Α΄*, PG 99, 344D. ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ, *Ἐκφρασις τῆς Ὁρθοδόξου Εἰκονογραφίας*, 76· ΟΥΣΠΕΝΣΚΥ, *Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία*, 177, 487.

⁷⁰ Πρβλ. Α.Χ. ΖΕΥΚΙΑΝ, *Ἐποπτικὰ μέσα διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν* (διὰ τὰ Δημοτικά, τὰ Γυμνάσια καὶ τὰ Κατηχητικά), ἐκδ. Ἰχθύς, Ἀθήνα 1969, 27.

⁷¹ SAHAS, *Icon and Logos*, 10. Βλ. καὶ Ἀρχιμ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Εἰσοδικόν. Στοιχεῖα λειτουργικῆς βιώσεως τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνότητος μέσα στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία*, ἐκδ. Ἱερὰς Μονῆς Ἰβήρων, Ἅγιον Ὄρος ²1996, 123-124· Κ. ΚΑΒΑΡΝΟΥ, *Ἡ Ἱερὰ Βυζαντινὴ Τέχνη*, ἐκδ. «Ἀστήρ», Ἀθήνα ⁴1995, 136-138· ΚΑΛΟΚΥΡΗ, *Ἡ ζωγραφικὴ τῆς Ὁρθοδοξίας*, 118-119.

⁷² Βλ. WARE, *The Orthodox Church*, 15· Γ. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ, *Χριστιανικὴ Ἠθική*, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1995, 273, 275· ΟΥΣΠΕΝΣΚΥ, *Ἡ Εἰκόνα. Λίγα λόγια γιὰ τὴ δογματικὴ τῆς ἔννοια*, 51-55· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία*, 215.

⁷³ «Διὰ τε γραφικῆς θεωρίας καὶ διὰ εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως ... αὕτη γὰρ ἀπάντων τῶν πρωτοτύπων ὑπόμνησίς ἐστι καὶ ἀναγωγή πρὸς αὐτά». Βλ. ΜΑΝΣΙ SCC, τ. 13, 482· ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, *Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῶν ἀσεβῶν ποιημάτων*, PG 99, 456B. STANLEY SAMUEL HAKAKAS, «Icon and Ethics», *Suggestion which*

σχέση καὶ κοινωνία μαζί τους. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα γίνονται πλέον οἰκεῖα ἀλλὰ καὶ δυναμικὰ πρότυπα πρὸς μίμηση⁷⁴.

Ἡ ἁγιασμένη τέχνη τῆς εἰκονογραφίας, λειτουργώντας συνδυαστικά μὲ τὸν ζωντανὸ λόγο τῆς Ἐκκλησίας, δίνει τὴ δυνατότητα στοὺς πιστοὺς νὰ συνδυάζουν αὐτὸ ποὺ βλέπουν μὲ αὐτὸ ποὺ ἀκοῦν καὶ νὰ διαμορφώνουν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ μία ὁλοκληρωμένη εἰκόνα τοῦ περιεχομένου τῆς πίστεως. Ταυτόχρονα ὑποδεικνύουν τὸν δρόμο ποὺ ὁδηγεῖ στὸν Χριστὸ καὶ στὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκύνηση⁷⁵ καὶ λατρεία του. Κατὰ τὸν Λεωνίδα Οὐσπένσκυ, οἱ εἰκόνες γίνονται ὀρθοὶ ὁδηγοὶ τῶν αἰσθήσεων, δρόμος ποὺ καλεῖται ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀκολουθήσει γιὰ νὰ τοῦ κατευθύνουν ὅλα τὰ αἰσθήματα, τὸν νοῦ καὶ τὰ γνωρίσματα τῆς φύσης του πρὸς τὴ μεταμόρφωση καὶ τὸν ἁγιασμό⁷⁶.

Ἐξεικονίζοντας ἡ Ἐκκλησία τὸν Χριστό, τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο καὶ τοὺς ἁγίους ὡς τὰ δοξασμένα μέλη της καὶ διακηρύττοντας τὴν ἁγιότητα καὶ τὴ χάρη τους, καλεῖ διαρκῶς τοὺς πιστοὺς νὰ καταστοῦν κοινωνοὶ τοῦ μυστηρίου τῆς σωτηρίας καὶ νὰ ἔλθουν σὲ ἄμεση σχέση μὲ τὴ χάρη τῶν εἰκονιζομένων προσώπων. Γιατὶ ἡ χάρη τοῦ ἁγιασμοῦ περνᾷ καὶ στὴν ὕλη τῶν εἰκόνων, ὅπως περνᾷ καὶ στὰ σώματα τῶν ἁγίων⁷⁷.

Προφανὲς γίνεται λοιπὸν ὅτι οἱ εἰκόνες εἶναι ἀνάγκη νὰ τεχνο-

was read at the Annual Meeting of the Orthodox Theological Society in America, May 28-30 1987, Annual Meeting of the Society of Christian Ethics, 1989, 205. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΕΚ ΦΟΥΡΝΑ, *Ἑρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης*, 2.

⁷⁴ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Λόγος πρῶτος ἀπολογητικός. Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, PG 94, 1252D : «τούτων τὰς ἀριστείας καὶ τὰ πάθη ἀναγράφτους καθίστημι, ὡς δι' αὐτῶν ἁγιαζόμενος καὶ πρὸς ζῆλον μιμήσεως ἀλειφόμενος»· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ἑκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως. Κεφ. ΠΘ'. Περὶ εἰκόνων*, PG 94, 1172B. Βλ. καὶ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, *Ἐπιστολαί. Ἐπιστολὴ Β'.* Βασίλειος Γρηγορίω, PG 32, 229AB. Α. ΠΑΛΙΟΥΡΑ, «Ὁρθόδοξη εἰκόνα καὶ πρόσωπο. Ἐνα πνευματικὸ βέλος μὲ ἀποδέκτη τὸν 21ο αἰῶνα», *Ὁρθοδοξία-Ἑλληνισμός. Πορεία στὴν τρίτη χιλιετία*, τ. 2, ἔκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κουτλουμουσίου, Ἁγίου Ὄρους 1996, 261.

⁷⁵ Πρβλ. Ἰωάν. 4, 24.

⁷⁶ ΟΥΣΠΕΝΣΚΥ, *Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία*, 215, 216.

⁷⁷ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Λόγος πρῶτος ἀπολογητικός. Πρὸς τοὺς διαβάλ-*

τροπούνται σύμφωνα με καθορισμένους κανόνες, πού να μην έπιτρέπουν την προσθήκη ακόμη και του ελάχιστου υποκειμενικού στοιχείου⁷⁸. Ιδιαίτερα όσον αφορά στην εικονογράφηση του Χριστού πού είναι τέλεια φυσική εικόνα του Θεού⁷⁹.

Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν ότι ή εικόνα του Χριστού στον χώρο της Όρθόδοξης Έκκλησίας, με τὰ ιδιάζοντα γνωρίσματά της⁸⁰, «σιγῶσα διδάσκει»⁸¹ καὶ καλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ ἀγωνιστοῦν γιὰ νὰ ζήσουν μία ζωὴ ὅμοια μετὴ δική του⁸² διὰ τῆς μιμήσεως τῶν πράξεών του⁸³ καὶ διὰ τῆς μετοχῆς στὰ μυστήρια τῆς Έκκλησίας⁸⁴.

λοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας, PG 94, 1252AB : «Εἰ δὲ ἡμεῖς Χριστὸν εἰκονίζοντες, καὶ ποιοῦμεν τὰ τῶν ἀγίων εἰκονίσματα ... ὅτι καὶ Πνεύματος Ἁγίου εἰσὶ πεπληρωμένας»· ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, Ἀντιρρητικός Α΄, PG 99, 344B : «Οὕτω καὶ ἐν εἰκόνι εἶναι τὴν θεότητα ...». Βλ. καὶ Τριῳδίων, Συνοδικὸν τῆς Όρθοδοξίας, παράγραφος 10, 329· ΤΣΕΛΕΓΓΙΔΗ, Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας καὶ ἡ ἀνθρωπολογικὴ σημασία της, 158· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Ἡ χαρισματικὴ παρουσία τοῦ πρωτοτύπου στὴν εἰκόνα του κατὰ τὴν εἰκονολογία τῆς Έκκλησίας», στὸ Οἰκοδομὴ καὶ μαρτυρία. Έκφρασις ἀγάπης καὶ τιμῆς εἰς τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Σερβίων καὶ Κοζάνης Διονύσιον, τ. 2, Κοζάνη 1991, 406-407.

⁷⁸ Βλ. D. STANILOAE, "The Revelation Through Acts, Words and Images", *Theology and Church*, (μτφρ R. BARRINGER), ἐκδ. St. Vladimir's Seminary Press, New York 1980, 138.

⁷⁹ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Λόγος πρῶτος ἀπολογητικός. Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας, PG 94, 1240C : «Εἰκὼν τοίνυν ζῶσα, φυσικὴ καὶ ἀπαράλλακτος τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, ὁ Υἱός, ὅλον ἐν ἑαυτῷ φέρων τὸν Πατέρα, κατὰ πάντα ἔχων τὴν πρὸς αὐτὸν ταυτότητα, μόνῳ δὲ διαφέρων τῷ αἰτιατῷ». Βλ. καὶ STANILOAE, "The Revelation Through Acts, Words and Images".

⁸⁰ «Τὸ δὲ θεῖον κάλλος οὐ σχήματί τινι καὶ μορφῆς εὐμοιρία, διὰ τινος εὐχροίας ἀγλαΐζεται, ἀλλ' ἐν ἀφράστῳ μακαριότητι κατ' ἀρετὴν θεωρεῖται. Ὡσπερ τοίνυν τὰς ἀνθρωπίνους μορφὰς διὰ χρωμάτων τινῶν ἐπὶ τοὺς πίνακας οἱ γραφεῖς μεταφέρουσι, τὰς οἰκειάς τε καὶ καταλλήλους βαφὰς ἀπαλείφοντες τῷ μιμήματι, ὥς ἂν δι' ἀκριβείας τὸ ἀρχέτυπον κάλλος μετενεχθεῖ πρὸς τὸ ὁμοίωμα», ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου*. Κεφ. Ε΄, PG 44, 137A.

⁸¹ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, *Εἰς τοὺς ἀγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας*. Όμιλία ΙΘ΄, PG 31, 509A.

⁸² Βλ. Ἀρχιμ. Σ. ΣΑΧΑΡΩΦ, *Ἡ ζωὴ του ζωὴ μου*, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1986.

⁸³ «Εἰ οὖν ὑμεῖς φίλοι μου ἔστε, ἐμὲ μιμεῖσθε· ὁ θέλων πρῶτος εἶναι, ἔστω ἔσχατος· ὁ δεσπότης, ὥς ὁ διάκονος...». Βλ. Τριῳδίων, Δοξαστικὸν τῶν ἀποστίχων στὸν Όρθρον τῆς Μεγάλης Πέμπτης, 886. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ, *Χριστιανικὴ Ἠθική*, 257.

⁸⁴ STANILOAE, "The Revelation Through Acts, Words and Images", 138. Βλ. καὶ

Ἐπομένως οἱ εἰκόνες καὶ τὰ μυστήρια παρουσιάζουν τὸν Χριστὸ ζῶντα καὶ διαρκῶς παρόντα στὴ συνείδηση καὶ τῇ ζωῇ τῶν πιστῶν. Εἶναι οἱ τρόποι καὶ τὰ μέσα ποὺ ἀνάγουν τὴν ὑπαρξὴ στὸν μυστικὸ κόσμον τῆς πίστεως καὶ συμβάλλουν καθοριστικὰ στὸν ἁγιασμὸ καὶ τὴν πνευματικὴ ὁλοκλήρωση τοῦ κάθε πιστοῦ.

Παράλληλα ἡ ζωγραφικὴ ἔκφραση τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων καλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ γίνουν καὶ οἱ ἴδιοι ζωντανὲς εἰκόνες τοῦ Θεοῦ, νὰ μεταμορφωθοῦν καὶ νὰ ἀναχθοῦν ἀπὸ τὸ εἰκονικὸ στὸ πραγματικόν. Νὰ πετύχουν μὲ τὴ χάρι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὸ «καθ' ὁμοίωσιν»⁸⁵, ποὺ πραγματώνεται χαρισματικὰ μέσα στὴ λειτουργικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας⁸⁶.

Ὡς σιωπηλοὶ μάρτυρες τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, οἱ ὀρθόδοξες εἰκόνες στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχουν γιὰ νὰ ἐνώσουν τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸν Θεό, τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου μὲ τὸν σεσωσμένο «τιμίῳ αὐτοῦ αἵματι»⁸⁷ ἄνθρωπο. Νὰ ἀνάψουν στίς καρδιὰς τῶν πιστῶν τὸν θεῖο ἔρωτα, νὰ τοὺς ἐξυψώσουν σὲ κοινωνία μὲ τὸν ἐρώμενο Κύριο καὶ νὰ τοὺς ἐνσωματώσουν μυστικὰ στὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας⁸⁸.

Γιὰ ὅλους τοὺς παραπάνω σημαντικοὺς λόγους, ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας κατέχει κεντρικὴ θέσιν στὴν κηρύττουσα διδασκαλία⁸⁹ καὶ τὴν ὀρθόδοξη χριστιανικὴ ἠθική. Ἡ λειτουργικὴ εἰκόνα κηρύττει στοὺς πιστοὺς μία ὑποδειγματικὴ ἐν Χριστῷ ζωὴ καὶ προτρέπει στὴν οἰκείωση τῆς ἐμπειρίας τῶν εἰκονιζομένων προσώπων⁹⁰. Ἀποκαλύπτει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐλευθερώνεται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴ φθορὰ καὶ τὸν

ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ, *Μελέτη περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων*, ἐκδ. Ὁρθοδόξου Τύπου, Ἀθήνα 1997, 49-50.

⁸⁵ Πρβλ. *Γέν.* 1, 26.

⁸⁶ ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ, *Χριστιανικὴ Ἠθική*, 167, 321, 379, 521.

⁸⁷ *Τριῶδιον, Μεγάλῃ Παρασκευῇ, Ἀκολουθία τῶν Ἁγίων Παθῶν, Ἀπολυτίκιον: «Ἐξηγόρασας ἡμᾶς ...»*, 918.

⁸⁸ ΗΑΡΑΚΑΣ, "Icon and Ethics", 211.

⁸⁹ V. LOSSKY, *In the Image and Likeness of God*, ἐκδ. St. Vladimir's Seminary Press, New York 1978, 126: «Δὲν ὑπάρχει κλάδος τῆς θεολογικῆς διδασκαλίας τὸν ὁποῖον νὰ δυνάμεθα νὰ ἀπομονώσωμεν πλήρως ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῆς εἰκόνας, χωρὶς νὰ διατρέξουμε τὸν κίνδυνον ἀποχωρισμοῦ τοῦ ἀπὸ τὸν ζῶντα κορμὸν τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως».

⁹⁰ ΤΣΕΛΕΓΓΙΔΗ, *Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας καὶ ἡ ἀνθρωπολογικὴ σημασία της*, 153.

θάνατο⁹¹ και μετέχει στην άπαρχή μιᾶς «ἄλλης βιοτῆς τῆς αἰωνίου»⁹², πού εἶναι ἡ μετοχή στή ζωὴ τοῦ ἀναστημένου Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων του⁹³.

Μὲ τὴ βοήθεια καὶ τὴ μαρτυρία τῆς ὀρθόδοξης εἰκόνας, ὁ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ»⁹⁴ δημιουργημένος ἄνθρωπος μπορεῖ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς καταβολῆς ἔμπονου πνευματικοῦ ἀγώνα νὰ μεταμορφωθεῖ χαρισματικὰ μεταποιώντας τὸν ἑαυτό του σὲ ζωντανὴ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἢ ἀντίθετα νὰ περιπέσει στὴν τελεία κατάπτωση⁹⁵.

Τὸ μυστήριό τῆς προσωπικῆς παρουσίας τῶν ἁγίων στὶς εἰκόνες τους, πού διαλαλεῖ καὶ ἐπιβεβαιώνει τὴ γενναιότητα καὶ τὴν ἀνδρεία τῆς ψυχῆς τους, γίνεται γιὰ τοὺς πιστοὺς πού τὶς προσκυνοῦν ὁ ἀδιαμφισβήτητος μάρτυρας καὶ ὁ ἀγωγὸς στὴν ἁγιοποιὸ ἀρετὴ⁹⁶. Ὅπως τονίζει ὁ Μέγας Βασίλειος, διὰ τῆς εἰκονογραφήσεως, ὅπου ἐξιστοροῦνται τὰ μαρτυρικὰ καὶ ἥρωϊκὰ κατορθώματά τους, «πολλοὺς ἐπήγειραν πρὸς ἀνδρείαν»⁹⁷.

Εἶναι τόσο μεγάλη ἡ ὀμιλητικὴ διδακτικὴ δύναμη τῆς ὀρθόδοξης εἰκόνας, πού ὑπερέχει κατὰ πολὺ καὶ αὐτῆς τῆς ρητορικῆς τέχνης καὶ ἐπιτηδειότητος ὡς πρὸς τὴν κατάδειξη τῶν ἀθλητικῶν κατορθωμάτων τῶν ἁγίων, καθὼς ἀποφαίνεται καὶ πάλι ὁ Μέγας Βασίλειος: «Ἀνάστητέ μοι νῦν, ὦ λαμπροὶ τῶν ἀθλητικῶν κατορθωμάτων ζωγράφοι· τὴν τοῦ

⁹¹ Κανὼν ἀναστάσεως, ὥδὴ ζ', τροπ. β': «Θανάτου ἐορτάζομεν νέκρωσιν...», Πεντηκοστάριον, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 1994, 22. ΧΡ. ΓΙΑΝΝΑΡΑ, «Δυσείμων μορφή», Κάτι τὸ ὡραῖον, μία περιήγηση στὴν ἐλληνικὴ κακογουστιά, ἐκδ. «Οἱ φίλοι τοῦ περιοδικοῦ Ἀντί», Ἀθήνα 1984, 101.

⁹² Πεντηκοστάριον, ὅ.π., στὸ ἴδιο τροπάριο.

⁹³ Πρβλ. ΤΣΟΜΠΑΝΗ, «"Συγκατάμιξις θείου κάλλους". Ἁγία Γραφή καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Τέχνη», 295.

⁹⁴ Γέν. 1, 26.

⁹⁵ LOSSKY, *In the Image and Likeness of God*, 126.

⁹⁶ Π. ΕΥΔΟΚΙΜΩΦ, *Ἡ τέχνη τῆς εἰκόνας, θεολογία τῆς ὡραιότητος*, (μτφρ Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ), ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη ²1993, 143. Πρβλ. J. TRAVIS, *In Defense of the Faith: The Theology of Patriarch Nikephoros of Constantinople*, ἐκδ. Holy Cross Orthodox Press, Brookline MA 1984, 48.

⁹⁷ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, *Εἰς τοὺς ἁγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας. Ὁμιλία ΙΘ'*, PG 31, 509A· ABBA ΝΕΙΛΟΥ, *Ἐπιστολαί. Βιβλίον Τέταρτον. ΞΑ'*. Ὀλυμπιόδωρῳ Ἐπάρχῳ, PG 79, 577D-580A· ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Λόγος τρίτος. Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, PG 94, 1333A.

στρατηγοῦ κολοβωθεῖσαν εἰκόνα ταῖς ὑμετέραις μεγαλύνετε τέχναις. Ἀμαυρότερον παρ' ἐμοῦ τὸν στεφανίτην γραφέντα τοῖς τῆς ἡμετέρας σοφίας περιλάμψατε χρώμασιν. Ἀπέλθω τῇ τῶν ἀριστευμάτων τοῦ μάρτυρος παρ' ὑμῶν νενικημένος γραφῇ· χαίρω τὴν τοιαύτην τῆς ὑμετέρας ἰσχύος σήμερον νίκης ἡττώμενος»⁹⁸.

Ὅπως γίνεται ἀντιληπτό, ἡ σπορά τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ στὶς ψυχές τῶν πιστῶν ἀπὸ τὶς εἰκόνες, εἴτε ἀπὸ τὴν παρουσία τους στὴ λατρευτική καὶ λειτουργικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσι τῶν σπιτιῶν, εἶναι καταφανές, καὶ ἀδιαμφισβήτητα αὐτὲς συμβάλλουν στὴ χριστιανικὴ διαπαιδαγώγηση καὶ διδασχὴ. Οἱ ἱερὲς εἰκόνες μεθοδικὰ καὶ προσεκτικὰ κηρύττουν, ἱερολογοῦν, δογματίζουν καὶ καθίστανται πραγματικὰ ἄρωγοὶ καὶ διάκονοι τοῦ μυστηρίου τοῦ λόγου.

Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἀκόμη ὅτι ἡ κηρυκτικὴ λειτουργία τῆς εἰκόνας εἶναι ἀνάλογη μὲ τὴν ἀνάγνωση τῶν συναξαρίων⁹⁹ ὡς πρὸς τὴν προσέγγιση τῆς ἀλήθειας ποὺ ἐνυπάρχει σὲ αὐτά. Τόσο στὶς ὀρθόδοξες εἰκόνες, ὅσο καὶ στοὺς βίους τῶν ἀγίων, ποὺ ἔχουν ἀποθησαυριστεῖ στὰ συναξάρια, ἐξεικονίζεται καὶ προβάλλεται ἡ θεωμένη ὑπόσταση τοῦ καινοῦ ἐν Χριστῷ ἀνθρώπου. Εἰκόνα καὶ συναξάριο, τέχνη καὶ λόγος ἐκκλησιαστικὸς ἀποσκοποῦν στὸ νὰ δώσουν κάποια ἄλλη ἔννοια πέρα ἀπὸ τὴν κοινὴ, τὴν ἔννοια τῆς καινῆς κτίσεως¹⁰⁰, νὰ γίνουν μάρτυρες τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγίας ἀναστάσεως¹⁰¹, ποὺ διέρρηξε τοὺς ὅρους τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου, καὶ νὰ ὁδηγήσουν στὸν ἀναστάσιμο σαββατισμὸ τῆς ὀγδόης ἡμέρας¹⁰² καὶ στὸν χῶρο τοῦ παραδείσου¹⁰³.

⁹⁸ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, *Ὁμιλία ΙΖ'· Εἰς Βαρλαάμ μάρτυρα*, PG 31, 489A.

⁹⁹ Βλ. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ, *Χριστιανικὴ Ἠθική*, 273. Πρβλ. ΣΑΗΑΣ, *Icon and Logos*, 15.

¹⁰⁰ Πρβλ. Γαλ. 6, 15· Β' Κορ. 5, 17.

¹⁰¹ Βλ. τὴν ἀναστάσιμη προσευχή: «Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι, προσκυνήσωμεν ἅγιον Κύριον Ἰησοῦν, τὸν μόνον ἀναμάρτητον...», *Πεντηκοστάριον*, 29.

¹⁰² Βλ. περισσότερα στοῦ Ἀρχιμ. Ν. ΣΚΡΕΤΤΑ, *Ἡ θεία εὐχαριστία καὶ τὰ προνόμια τῆς Κυριακῆς κατὰ τὴ διδασκαλία τῶν Κολλυβάδων* [Κανονικὰ καὶ Λειτουργικὰ 7], ἐκδ. Μυγδονία, Θεσσαλονίκη ³2008, 417, 420, 421, 439, 445, 450-462· Δ. ΤΣΑΜΗ, *Εἰσαγωγή στὴ σκέψη τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1992, 83-113.

¹⁰³ Ἀρχιμ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Εἰσοδικόν*, 125-127.

Οί εικόνες είναι πηγή κέρδους και βοηθείας και σωτηρίας για την Έκκλησία. Θεολογούν, διδάσκουν και ποιοούν φανερά τὰ κεκρυμμένα πράγματα τῆς πίστεως αποτυπώνοντας παντοῦ τὴν προαιώνιο βουλή τοῦ Θεοῦ¹⁰⁴ γιατὴ σωτηρία τοῦ κόσμου.

Ἡ χρήση τῆς εἰκονογραφίας, ποὺ εἶναι τέχνη θεολογική καὶ λειτουργική, βλαστὸς καὶ ἀπαύγασμα τῆς λειτουργικῆς ζωῆς, ἓνα ἐκκλησιαστικὸ καὶ συλλογικὸ γεγονὸς, καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου παρουσιάζουν στοὺς πιστοὺς τὸν σκοπὸ καὶ τὸ τέλος ὁλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητας καὶ δημιουργίας ποῦ, ὅπως πολλάκις τονίστηκε, εἶναι ὁ μετασχηματισμὸς τοῦ κόσμου καὶ ἡ ἀνακαίνιση τοῦ ἀνθρώπου. Στὸ λειτουργικὸ μυστήριον, ἡ ὁρθόδοξη εἰκόνα, ποὺ εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τῆς πλαισιωμένη στῆ λατρεία¹⁰⁵, δὲν περιγράφει μόνο παραστατικὰ ὅλο τὸ μυστήριον τῆς Θείας Οἰκονομίας ἐρμηνεύοντάς το ἱστορικά, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴ ζῶσα φωνὴ τοῦ χριστιανικοῦ ἁμβωνος μυσταγωγοῦν ἐμπειρικά τοὺς πιστοὺς πρὸς τὸν σκοπὸ καὶ τὸ τέλος τῆς θείας λατρείας ποὺ εἶναι ἡ μετοχή στὴν πανήγυρη τῆς ἐστρωμένης τραπέζης¹⁰⁶ τῶν ἁγιασμάτων τοῦ Χριστοῦ¹⁰⁷.

Οἱ ἱερεῖς εἰκόνες, ποὺ ἀποτελοῦν τὴ ζωντανὴ θεολογία τῆς Έκκλησίας καὶ κατέχουν ἐξέχουσα θέση στοὺς χώρους τῆς λατρείας τῶν χριστιανῶν, δὲν ἐπιδρoῦν μόνο συγκινησιακὰ στὸν ἐσωτερικὸ κόσμον τῶν πιστῶν, ἀλλὰ διδάσκουν περισσότερο τὴ μετάβαση ἀπὸ τὴν αἰσθητὴ φυσικὴ πραγματικότητα τοῦ αἰῶνος τούτου στὴν ὑπεραισθητὴ καὶ μυ-

¹⁰⁴ Βλ. Στιχηρὸν προσόμοιον α', στὸν Ἑσπερινὸν τῆς ἐορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου: «Βουλὴν προαιώνιον ...», *Μηναῖον Μαρτίου*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 1992, 249.

¹⁰⁵ SAHAS, *Icon and Logos*, 5. Πρβλ. Ἀρχιμ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Εἰσοδικόν*, 123-126· ΕΥΔΟΚΙΜΩΦ, *Ἡ Ὁρθόδοξία*, 302.

¹⁰⁶ «Ἐρχεσθε, ὅτι ἤδη ἔτοιμά ἐστι πάντα», *Λουκ.* 14, 17. Βλ. καὶ τὸν εἰρμὸ τῆς θ' ᾠδῆς στὸν Ὁρθρον τῆς Μεγάλης Πέμπτης, «Ξενίας δεσποτικῆς καὶ ἀθανάτου τραπέζης ...». Περισσότερα στοῦ ΣΚΡΕΤΤΑ, *Ἡ θεία εὐχαριστία καὶ τὰ προνόμια τῆς Κυριακῆς κατὰ τὴ διδασκαλία τῶν Κολλυβάδων*, 91-93, 106, 107.

¹⁰⁷ «Πάρεστιν ὁ Χριστός, καὶ νῦν ἐκεῖνος ὁ τὴν τράπεζαν διακοσμήσας ἐκείνων, οὗτος καὶ ταύτην διακοσμεῖ νῦν· οὐδὲ γὰρ ἀνθρωπὸς ἐστὶν ὁ ποιῶν τὰ προκείμενα γενέσθαι σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν Χριστός. Σχῆμα πληρῶν ἔστηκεν ὁ ἱερεὺς, τὰ ῥήματα φθεγγόμενος ἐκεῖνα· ἡ δὲ δύναμις καὶ ἡ χάρις Θεοῦ ἐστὶ». Βλ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα*. Ὁμιλία α', PG 49, 380. Πρβλ. ΤΣΟΜΠΙΑΝΗ, *Λόγος ἐν ἀήχῳ φωνῇ. Εἰκόνα καὶ κήρυγμα*, 8, 9.

στική πνευματική πραγματικότητα της αιώνιου βασιλείας του Θεού¹⁰⁸.

Οί εἰκόνες, ὡς ὁ ἀσφαλέστερος δρόμος πρὸς τὴ θεία γνώση¹⁰⁹, κηρύττοντας τὸ «μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον»¹¹⁰, συνδέουν τοὺς πιστοὺς πὺν τὶς προσκυνοῦν μὲ τὸν Θεὸ καὶ τοὺς βοηθοῦν νὰ κατανοήσουν ὅτι ἀποτελοῦν μία κοινωνία ἐνώσεως¹¹¹, ὅτι εἶναι μέλη τίμια τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ¹¹², δηλαδὴ τῆς Ἐκκλησίας, πὺν εἶναι τὸ μυστήριον τῆς θεανθρώπινης κοινωνίας ἐν Χριστῷ. Στὸ πλαίσιο τῆς λατρείας, δίνουν τὴ δυνατότητα στοὺς πιστοὺς νὰ κοινωνοῦν μὲ τὸν Χριστὸ καὶ μεταξύ τους, τοὺς μυσταγωγοῦν στὴν ἐνότητα κατ' εἰκόνα τῆς ἐνότη-
τας πὺν ἔχει πρότυπό της τὰ τρία πρόσωπα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ καί, ταυτόχρονα, παρουσιάζουν καὶ ὑπογραμμίζουν τὴν ταπείνωση καὶ τὴν ἀγάπη ὡς τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ γνήσιου ἐκκλησιαστικοῦ, λειτουργικοῦ καὶ εὐχαριστιακοῦ ἥθους.

Συμπερασματικὰ γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι ὁ εὐαγγελικὸς λόγος, ὅχι μόνον στὴ σύγχρονη ὁμιλητικὴ πράξη ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς μαρτυρίας του, ἐκφράστηκε πὺν ἄμεσα καὶ ἀποκαλυπτικὰ μὲ τὴν εἰκόνα ὡς κύριο ἐποπτικὸ μέσο μετάδοσης τοῦ περιεχομένου τῆς πίστεως¹¹³. Ἡ εἰκόνα, μὲ τὴν «λάλον» σιωπὴ της καὶ τὴ μεγάλη ὁμιλητικὴ της σπουδαιότητα, προσφέρει διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὴ δικὴ της μαρτυρία καὶ τὸ ἴδιο κήρυγμα, γιὰ νὰ γίνεται πάντοτε ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ κατανοητὸς καὶ νὰ γράφεται «οὐκ ἐν πλαξὶν λιθίναις ἀλλ' ἐν πλαξὶν καρδίαις σαρκίναίς»¹¹⁴.

¹⁰⁸ Βλ. Δοξαστικὸν τῶν αἰώνων στὴν ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου τῶν Χριστουγέννων: «Ὅτε καιρὸς ... τῆς γὰρ αἰώνιου σου βασιλείας τὸ ἀναρχον ἐκαινουργήθη ...».

¹⁰⁹ Βλ. Πρωτ. Γ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, Ἡ θεολογικὴ μαρτυρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς λατρείας, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1995, 147. Πρβλ. ΤΣΟΜΠΙΑΝΗ, Λόγος ἐν ἀήχῳ φωνῇ. Εἰκόνα καὶ κήρυγμα, 13.

¹¹⁰ Πρβλ. Α' Τιμ. 3, 14.

¹¹¹ SAHAS, *Icon and Logos*, 5.

¹¹² Πρβλ. Α' Κορ. 12, 27· Ἐφεσ. 4, 25.

¹¹³ Βλ. ΧΡ.Κ. ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐποπτείας καὶ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς εἰς τὴν διδακτικὴν πράξιν, Θεσσαλονίκη 1977, 41-42.

¹¹⁴ Β' Κορ. 3, 3.

SUMMARY

Based on the concise presentation and comparative review made in the present study we find that in every age, even until today, the perpetual and unchanging message of the Church consists in announcing the victory of Christ over corruption and death and proclaiming repentance as being the sole path towards the mystery of salvation. It is a call, by means of constant spiritual instruction, to incorporation and abiding in the mystical body of Christ, which is comprised of all of the faithful and has Him as its head. It is also an invitation to experience the mystery of the eucharistic synaxis.

The very same kerygmatic ministry is accomplished by the sacred art of iconography. With its “outspoken” silence it offers the same testimony of salvation to the body of the Church. Thus, it is shown to be one of her fervent preachers.

Within the vast expanse of grace and the life of worship, both theological word and iconography are intertwined and interconnected in the Church’s catechetical, homiletic and missionary work. The goal and aim of this work is the spiritual alteration of human existence, its union with Christ and participation in divine life.